

והקב"ה 'מסכים' על האמת שמצאו כאן, ולפי האמת שגילו בארץ הוא ית' מנדיג את העולם! אנשי הכנסת-הגדולה מקום הניחו להם מן השמים להתגדר בו והם חידשו כי דווקא מתוך החורבן והגלות ניתן להכיר גבורותינו ונוראותינו... ובדרך כלל העמידו חכמי הדורות כל דור על מתכונתו. הרי נפסק מדינא דגמרא שמי שלא כיוון באבות יחזור ויתפלל, ופסק בזה הרמ"א כי האידינא אין חוזרים בשביל חסרון כוונה שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוון אם כן למה יחזור (אר"ח קא,א וע' במ"ב שם). וכמוכן גם אם אין בכוחנו להכיר גבורתנו ונוראותינו עלינו להתפלל בנוסח שתיקנו כי לולא זאת לעולם לא נדע מאומה ממידותיו ית' והדברים פשוטים' (מתוך עלי שור עמ' תקנה-ו. וע"ע מכתב מאליהו ח"ג עמ' 276).

ע"ע: אהוב ישראל שמיני; פרי צדיק ויצא ה; שיחות מוסר (לגר"ח שמואלביץ) יב תשל"ג.

*

חותמו של הקב"ה אמת' –

'... ולכך חותמו של הקב"ה אמת דוקא, כי העושה חותם לשמו עושהו בדבר שאין יכולים לזייפו, והאמת – דבר שאין יכולים לזייפו הוא. מזייפים את האמת – זיוף הוא ולא אמת... (כך ובלשון הזו אמרו בבית מדרשה של קוצק; וכך גם בכל שאר בתי המדרשות חשב כל איש אמת בלבו עוד בטרם נודעו אמרות קוצק השנונות...). (מתוך 'כתר מלכות' לרא"א כי טוב). עוד בענין זה – ע' קטעים מצוטטים בשבת נה.

דף ע

'קורא על פה'. בתוס' ישנים כתבו כמה הסברים לכך שהותר לו לקרוא בעל פה דברים שבכתב; אם מפני כבוד הציבור לא הטריחוהו לגלול, אם משום שאינו אלא מגיד את עבודת היום (וכ"כ הריטב"א), או מפני שאינו מוציא את הרבים ידי חובתם – לכך לא נאסר לומר בעל פה.

ופסק המשנה-ברורה (מח סק"ג) שהדורש ברבים ומזכיר הרבה פסוקים מהתורה וקשה לו לחפש בכל שעה בספר, מפני כבוד הציבור אפשר שיש לו להקל לומר הפסוקים על-פה. ועוד הביא שהגר"א נקט לעיקר כתירוץ האחרון של התוס'–ישנים (ועוד צירף דעה זו להקל לענין אמירת תהלים – ע"ש בסק"ו).

יש להעיר, לפי מה שכתב המשנ"ב (שם בסק"ז) עפ"י המגן-אברהם והגר"א שכשמוציא אחרים ידי חובתם, לעולם אין לומר בעל פה, גם בדבר השגור ורגיל בפי כל – לפי זה אמירת 'ויכולו' בקידוש של שבת, צריך להקפיד לאמרה מתוך הכתב, שהרי מוציא בה את השומעים [ע' במשנ"ב רעא ס"ק מה].

ואפשר שסמכו שכל שאינו אומר דרך לימוד וקריאה בתורה אלא לשם מצוה אחרת, לית לן בה. וכעין שכתבו הראשונים ז"ל לענין פסוקי מלכיות וזכרונות ושופרות וקריאת ההלל, שכיון שאמירתן לשבח ולהזכרת ענינו של יום, אעפ"י שמוציא את הרבים אומר על פה (עתורא"ש סוטה מא). תדע, שברכת כהנים מעולם לא שמענו לאמרה מתוך הכתב – אלא ודאי משום שהיא נאמרת כברכה ולא כתורה (וכמו שכתב בספר אמת ליעקב פר' תבא. אם כי משם אין הוכחה לאופנים שבא להוציא אחרים ידי חובתם, כי אף לפי דעת החרדים שמצוה על הישראל להתברך, אין מצוותם באמירת הדברים עצמם אלא מצוותם לקבל הברכה).

'לפי שאין גוללין ספר תורה בציבור מפני כבוד ציבור. ונייתי אחריןא ונקרי... תלתא גברי בתלתא

ספרי ליכא פגמא, חד גברא בתרי ספרי איכא פגמא'. הלכך כשצריכים לקרוא כמה פרשיות כגון במועדים או בארבע פרשיות וכד', במקום שיש יותר מספר אחד – מוציאים כמה ספרים. ויכולים לגלול האחד בעוד שקוראים הראשונה, להכינו לקריאה (מגן אברהם בשם הר"י לוי). ויותר טוב כמו שנוהגים עתה, לגלול בעת שאומרים הקהל פסוקי דזמרה וכמו שכתב בדרכי משה (משנה ברורה שם סק"ג).

וכשאינן שם אלא ספר תורה אחד, מאחר והקריאה מחויבת מתקנת חכמים, גוללים את הספר אף ביותר מכדי קריאת התורגמן וידחה כבוד הציבור (ריטב"א; שו"ת מהר"ם מרוטנבורג קעד (ואינו ממהר"ם); הגהות מרדכי גטין תסב; שו"ת מהרי"ל קפב; או"ח קמד, ג – ודלא כדעת הרשב"א בתשובה, הובאה בב"י שם).

ודוקא כאן לא גללו ולא הביאו ספר אחר מפני שהקריאה בחומש הפקודים של הכהן הגדול אינה מעיקר חובת היום שהרי כבר קרא ב'אמור', ואינו אלא כמודיע לעם את סדר העבודה, אבל קריאת חובה צריכה להיות מן הספר דוקא (עפ"י ריטב"א, מהירושלמי. וראה סברא נוספת לקריאתו בעל פה, בספר משך חכמה (חקת יט, כ) – לפי שאר קריאתו מן התורה וקריאה זו אינה אלא מדרבנן, לכך עשו הכר ביניהן. ע"ש), והוא הדין לקריאה מתוך ספר פסול (כהכרעת הפוסקים דלא כהרמב"ם בתשובה), דינה כקריאת על פה שאי אפשר לברך עליה. הלכך ציבור שיש לו ספר כשר וספר פסול, יקראו את שתי הקריאות בספר הכשר ויגלוהו, ולא יקראו בספר הפסול (זכר יצחק ח"ב ב).

וכיו"ב כתב התשב"ץ (ח"א קלא. וע' או"ח רפב) לענין ס"ת שנמצא בו פסול במפסיר שכיון שהעולה למפסיר מברך, אי אפשר לקרוא בס"ת פסול אלא יוציאו אחר.

טעם נוסף לחלק: אין טרחא דצבורא כל כך כאשר שוהים בין גברא לגברא. ודוקא בקריאת כהן גדול שהיתה באדם אחד, טורח הוא על הציבור ולצפות להמשך קריאתו (ראבי"ה תקפו). עוד טעם: דוקא שם שכל ישראל מחכים לקריאה ואין מוחלים על כבודם, משא"כ בבית הכנסת שאין שם רוב עם כל כך, מסתמא מוחלים על כבודם כדי לקיים קריאת המפסיר מתוך הכתב כפי התקנה (מגן אברהם קמד סק"ז, הביאו המשנ"ב בקיצור).

לכאורה נראה שהמג"א לא ראה את מקור הדברים בריטב"א ולכך תמה ונתן טעם מדעתי [אם כי יש יסוד לעיקר סברתו בספר האשכול (ח"ב עמ' 67 שכתב שמוטר לגלול משום 'דניחא לציבור דלא ליבטל'], שהרי הריטב"א עצמו שאל והסביר. ולפי טעם הריטב"א נראה שאפילו אם הציבור ימחו ויאמרו שאינם מוחלים על כבודם – חייבים לגלול [ולהמג"א צ"ע]. והנצי"ב תמה על טעמו של המג"א, מנין שהיו כל ישראל ביום הכיפורים בקריאת התורה של הכה"ג, ומנין לחלק בין קהל מועט למרובה? והסביר שם בדרך אחרת. וכן בנתיב חיים הקשה על המג"א ונתן טעם אחר.

ויש להעיר שמרש"י (סט: ד"ה כאן בכדי) נראה לכאורה שלא נקט כטעם הריטב"א, מכך שהוצרך לומר טעם התר הדילוג לאך בעשור' מפני שאין בו בכדי שיפסיק התורגמן, משמע דבלאו הכי אסור הגם שהיא מסדרו של יום. אך אין זה דיוק מוכרח, כי רש"י פירש כן לפי רהיטת הסוגיא שעדיין לא נחתנו לחילוק בין קריאת אך בעשור לחומש הפקודים. [גם י"ל שריש לקיש אינו סובר סברת הירושלמי שהרי משמע מדבריו שאילו היה קורא בספר בחומש הפקודים היה נצרך לברך. וי"ל].

'משום פגמו של ראשון'. הוציאו ספר מהארון והוברר שאינו פתוח במקום הקריאה, ישנן דעות בין הפוסקים האם רשאים להחזירו לארון ולהוציא ספר אחר כדי שלא יצטרכו הציבור להמתין בגלילה, או שמא יש לחוש לפגמו של ראשון ואסור. [ודעה ראשונה סוברת שאין פגם אלא אם כבר קרא בספר וממשיך לקרוא אותו אדם בספר אחר].

ודעביד כמר עביד דעביד כמר עביד. ואם הקהל אינו מקפיד על כבודו – ודאי אין להחזיר הספר. וברוב הקהילות בזמננו אין הציבור מקפיד על המתנה. ואולם אם הורה שם אחד להחזירה ויש לחוש למחלוקת ולבוזין, הרי זה כמו שהציבור מקפידין שרשאים להחזירה (עפ"י אגרות משה או"ח ח"ב לו).

משמע מתוך דבריו שמדין 'אין מעבירין על המצוות' אין לחוש. וכן יש ללמוד מדברי ערוך השלחן (רעד,ו), שאין שייך 'אין מעבירין' כשרוצה לבצוע רק מלחם אחד (וע' גם שמירת שבת כהלכתה ח"ב פרק נה הערה פה. וה"ה לענייננו). ולפי זה נראה שאם לא הוציאו הספר אלא תפס בו בלבד ועדיין הוא בארון או שהיה מונח בארון לפני הספר האחר – מותר להזיזו כדי ליטול הספר האחר, כי בכגון זה אין נראה ששייך לחוש לפגמו של ספר. ואולם אם נצרכו לקרוא בשני ספרים ופגע תחילה בשני, יטלנו ואל יעביר על המצוה, ושוב יוציא את הספר שקוראים בו בתחילה ויוליכנו ראשון.

'ואחר כך כל אחד ואחד מביא ספר תורה מביתו וקורא בו כדי להראות חזותו לרבים'. משמע שזהו דבר נכון. ואפשר דוקא בספר תורה שבזמן שהוא נאה הוא כבוד התורה ומוסיף רצון ללומדים, אבל מי שיש לו תפלין או ציצית נאים, אין ענין להראות חזותם לרבים. ופעמים שהצנע לכת עדיף (חדושים ובאורים).

אפשר נהגו כן רק במקום הקדוש וביום הקדוש שאין שם חשש גאווה והתנשאות [וכיו"ב כתבו המפרשים אודות מנהג המחולות בכרמים ביום הכפורים, שלכך נהגו כן ביום הקדוש שאז אין חשש ליצר הרע], אבל בעלמא לא. וכידוע בספרים הרמזו על המתפאר בעצמו על ידי מצוותו הנאה, 'אל תבואני רגל גאווה' ר"ת אתרג.

'הרואה כהן גדול... ומאי מצוה – ברב עם הדרת מלך' –

'בדבר שמזדמן למע"כ ברית מילה אצל עוברי דת שמחללים שבת בפניו, ומיחה בידם ואין שומעין לו, ששואל מע"כ אולי לא ילך כשיזדמן לו עוד פעם ברית אצל אנשים עוברי דת, כדי שלא יראה החלול-שבת; –

לע"ד אף שודאי יש איסור על האדם לילך למקום שעוברין על איסורי תורה, וראיה ממה שאיתא ביומא דף ע' שיש מצוה לראות בעשיית מצוה משום ברוב עם הדרך מלך, וה'קמ"ל' הוא רק שליכא בראיה משום אין מעבירין על המצוות מאחר שאין עסוק בה עיי"ש ברש"י – אם כן שמעינן ממילא דלראות בעבירה יש איסור, דהא ברוב עם הוא ח"ו בזיון למלך. מכל מקום מסתבר שאין לבטל בשביל זה מצות מילה בזמנה שחיובה היא על כל ישראל, וכל שכן על המוהל כשליכא מוהל אחר, שעליו הוא החיוב ביחוד וב"ד כופין אותו כדאיתא ביו"ד סי' רס"א. ומחוייב לילך לשם למול אף שיראה בעשייתם עבירה דחלול שבת. אבל תיכף אחר מעשה המילה אין להשאיר שם' (אגרות משה יו"ד ח"א קנו).

'הביאו לו בגדי זהב ולבש וקדש ידיו ורגליו ונכנס להקטיר קטורת של בין הערבים ולהטיב את הנרות' – וקודם הקטרת הקטורת הקריב תמיד של בין הערבים. ושמא לכן לא פרש זאת התנא, משום שכבר הזכיר תמיד של בין הערבים בדברי רבי עקיבא (עפ"י תוס' עא. ד"ה נכנס).

ונקטו שהתמיד קרב לאחר טבילה חמישית, וכן כתב רש"י. ואולם שיטת הרמב"ם (ד,ב) שתמיד של בין הערבים קדם להוצאת כף ומחתה מבית קדש הקדשים.

'ויום טוב היה עושה לאוהביו בשעה שיצא בשלום מן הקודש' –

'מצינו בש"ס גבי רב יוסף 'עבידנא יומא טבא לרבנן... ופירש"י יומא טבא לרבנן – סעודה לתלמידים... ומזה זה לשון 'יומא טבא' והוה ליה למימר סעודה.

אך ענין יום טוב הוא שמחה, כמו שתקנו אנשי כנסת הגדולה 'מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון'... ובידם היה כח להכניס שמחה בלב הכלל שיהיה ישמח ישראל בעושו, שמחו צדיקים בה', דבלאו הכי לשמחה מה זו עושה...

וכן כאן שנעשה לו נס שיצא בשלום וידע שגמר מצותו, היה לו יום טוב ושמחה לגמר מצותו שעשה בשלימות, ואף שיו"ט שלו היה, היה בכוחו לעשות יום טוב לאוהביו. ובזמן הזה שאין לנו כהן ומקדש ושלמה פרים שפתינו, ומחמת החשק שלנו לעשות הרי אמרו חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, כל אחד מישראל גומר מצותו והוי יום טוב לכל כמו שכתבו תוס' (שבת קיד: ד"ה אמרי, ובמדרש) יצא בת קול במוצאי יום כפורים לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך כי כבר רצה א' את מעשיך' (מתוך פרי צדיק, מוצאי יוב"פ ג).

עוד בענינה של שמחה זו, ע' ב'לקט שיחות מוסר' לגרי"א שר ח"ב עמ' קיח; מכתב מאליהו ח"ד עמ' 180.

טעמים ובאורים לסדר הקרבנות הקרבים ביום הכפורים, ובאורי המקראות – ע' בארוכה בספר פרקי מועדות פרק כג.

דף עא

הערות וצינונים

'אתהלך לפני ה' בארצות החיים – אמר רב יהודה: זה מקום שווקים'. יש מפרשים: אפילו במקום שווקים, מקום חיים סואנים וטורדים, מקום שאינו שמור מן החטא – אתהלך לפני ה' (עפ"י חדושי הנצי"ב; עלי שור ח"ב עמ' תרסד).

'כי ארך ימים ושנות חיים... אליכם אישים אקרא...'. על הקשר בין שני המאמרים [ובבאור דברי רש"י] ע' שיח יצחק; עיונים בדברי חז"ל ובלשונם (לר"ח ארנטרוי ז"ל), עמ' נא.

(ע"ב) 'מאי משמע דהאי שש כיתנא הוא? אמר רבי יוסי ברבי חנינא: דאמר קרא בד – דבר העולה מן הקרקע בד בד'. 'שש' ו'בד' אינם שם עצם לפשתן אלא הנם תואר לסוג מסוים של אריגה וחשיבות [וכן 'בוץ' בארמית הוא מקביל ל'שש' ו'בד' בלשון הקדש, ואינו שם עצם לפשתן – שתרגומו 'כיתנא' ולא 'בוץ'. חו"ב], או שם של צבע [לבן המבהיק כזוגית, וכמו 'בהט ושש' – אבן שיש שמראה מבהיק כמראה השש. קה"י]. אלא שבתורה כשמדובר על 'שש' ו'בד', הכוונה תמיד לאותם בגדים שנעשו מפשתן [כשם שכל 'תכלת' שבתורה הכוונה לעשוי מצמר (כבימות ה) הגם שתכלת אינו אלא שם צבע]. וזהו מה שביירו כאן, מנין ש'שש' האמור בתורה הוא דוקא זה העשוי מפשתן (עפ"י כתבי קהלות יעקב קמב; חדושים ובאורים).

'אלא גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא...'. לפיכך נקראו נביאים וכתובים 'דברי קבלה', כי אין לך דבר הכתוב בנביאים שצריך תלמוד שלא נאמר למשה בתלמודו בסיני, אלא שלא ניתן להיכתב על ידו עד שבאו סופרים שבכל דור ודור וכתבום על פי רוח הקודש כפי שנגזר עליהם מששת ימי בראשית (מחזור ויטרי אבות, עמ' 462).

ע"ע ספר המצוות לרמב"ן שרש ב.

עוד בנידון הגמרא 'מקמי דתי יחזקאל מאן אמרה' – ע' בשו"ת חות יאיר קצב, סו; אגרות משה אה"ע ח"ד מד, ד.